

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 8. července 2021 ve věci č. 20903/15 a 2 další – *Maestri a ostatní proti Itálii*

Senát první sekce Soudu jednomyslně rozhodl o porušení práva stěžovatelů na spravedlivé trestní řízení podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy, když odvolací soud zvrátil zprošťující výroky soudu prvního stupně poté, co přehodnotil subjektivní stránku vytýkaných skutků, aniž ohledně ní obviněné stěžovatele znovu vyslechl, nebo dřívější svědectví, aniž provedl nový výslech dotýčných svědků obžaloby, a to v rozporu se svými pozitivními povinnostmi, které nelze naplnit ani právem obviněného se před soudem kdykoli vyjádřit anebo mít poslední slovo.

I. Skutkové okolnosti

Proti stěžovateli a šesti dalším stěžovatelům bylo vedeno trestní řízení v souvislosti s vytvořením a podvodným řízením systému společností, jehož cílem bylo překračovat mléčné kvóty, aniž za toto překročení hradili státu příspěvky. Soud prvního stupně stěžovatele odsoudil za podvod a zprostil obvinění ze zločinného spolčení, zatímco stěžovatelku očistil v obou bodech obžaloby. Odvolací soud však později vyhověl státnímu zastupitelství a shledal všechny zúčastněné vinnými z obou vytýkaných trestných činů. Stěžovatelka se jednání před odvolacím soudem zúčastnila, stěžovatelé nikoli; soud vyslechl jen jejich právní zástupce.

Na výsledku nic nezměnil ani nejvyšší soud, který v říjnu 2014 zamítl dovolání všech stěžovatelů. Podle jeho názoru byl odvolací soud povinen nařídít nový výslech svědků pouze tehdy, pokud by považoval za nutné posoudit jejich věrohodnost a přistoupit k novému zjišťování skutkového stavu; v projednávané věci však odvolací soud jen vyšel z nezpochybněných výpovědí svědků. K povinnosti vyslechnout stěžovatele osobně nejvyšší soud uvedl, že obžalovaný má právo se vyjádřit spontánně kdykoli během jednání a má také právo posledního slova.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČL. 6 ODS. 1 ÚMLUVY

Všichni stěžovatelé vytýkají odvolacímu soudu, že dospěl k závěru o jejich vině, aniž je přímo vyslechnul a posoudil svědky obžaloby.

a) Obecné zásady

Soud připomněl, že použití článku 6 na odvolací řízení závisí na charakteristice tohoto řízení při zohlednění vnitrostátního řízení jako celku a úlohy odvolacího soudu (*Botten proti Norsku*, č. 16206/90, rozsudek ze dne 19. února 1996, § 39). Pokud odvolací soud posuzuje skutkovou i právní stránku, nemůže otázku viny a trestu rozhodnout bez přímého zhodnocení důkazů, včetně rozhodujících svědectví, která má v úmyslu vyložit poprvé v neprospěch obžalovaného (*Constantinescu proti Rumunsku*, č. 28871/95, rozsudek ze dne 27. června 2000, § 55). Ani při úplné přezkumné pravomoci odvolacího soudu však není vždy dáno právo na konání veřejného jednání a tím spíše právo na osobní výslech; je třeba vzít v potaz, jak byla chráněna práva obhajoby, zejména s ohledem na otázky, které měl odvolací soud rozhodnout, a jejich důležitost (*Hermi proti Itálii*, č. 18114/02, rozsudek velkého senátu ze dne 18. října 2006, § 62). Je možné, že se obviněný jednoznačně vzdá práva účasti na jednání odvolacího soudu (*Kashlev proti Estonsku*, č. 22574/08, rozsudek ze dne 26. dubna 2016, § 48 a 51), ale pokud má odvolací soud posoudit celkově vinu či nevinu, nemůže tak učinit bez přímého zhodnocení důkazů předložených osobně obviněným, který si přeje dokázat svoji nevinu (*Ekbatani proti Švédsku*, č. 10563/83, rozsudek ze dne 26. května 1988, § 32).

To se úzce pojí k judikatuře, podle níž má obžalovaný obecně právo být slyšen soudem, který rozhoduje o jeho vině. S ohledem na to, co je pro obžalovaného v sázce, vzniká otázka, zda odvolací soud mohl

správně rozhodnout, aniž přímo zhodnotil důkazy předložené obžalovaným nebo osobně svědkem. Judikatura Soudu také rozlišuje mezi případy, v nichž odvolací soud skutečně přistoupil k novému posouzení skutkového stavu, když změnil zprošťující výrok, aniž přímo vyslechl svědectví, o něž se zproštění opíralo, a případy, v nichž odvolací soud nesouhlasil se soudem prvního stupně pouze při výkladu práva nebo jeho použití na již zjištěné skutkové okolnosti. Pokud je podle těchto zásad nezbytné přímo posoudit výpověď obžalovaného, je odvolací soud povinen přijmout pozitivní opatření i tehdy, když se dotýčný neúčastnil jednání, nepožádal o slovo a neměl prostřednictvím svého právního zástupce námitky proti tomu, aby soud rozhodl ve věci samé (*Júlíus Þór Sigurþórsson proti Islandu*, č. 38797/17, rozsudek ze dne 16. července 2019, § 33, 35–38). Stěžovatel se však nemůže dovolávat porušení svého práva na spravedlivý proces, pokud se výslovně a jednoznačně vzdal svého práva být vyslechnut odvolacím soudem, jestliže měl možnost předložit všechny argumenty na svoji obhajobu (*Lamatic proti Rumunsku*, č. 55859/15, rozsudek ze dne 1. prosince 2020, § 48 a 62).

b) Použití těchto zásad na projednávanou věc

Soud se vyjádřil odděleně k případu šestice stěžovatelů a stěžovatelky.

1. K případu šestice stěžovatelů

Odvolací soud k tomu, aby stěžovatele poprvé odsoudil za zločinné spolčení, ani neshromáždil znovu důkazy, ani odlišně nevyhodnotil svědecké výpovědi, ale s odkazem na judikaturu nejvyššího soudu posoudil naplnění subjektivní stránky skutkové podstaty jinak. Opětovné nevyslechnutí svědků tudíž neomezilo práva obhajoby.

Podle Soudu však vyvstává otázka, zda za této situace nebylo třeba přímo posoudit výpovědi samotných stěžovatelů. Odvolací soud měl pravomoc znovu projednat veškeré skutkové a právní aspekty. Dospěl k závěru, že stěžovatelé museli vědět o nezákonné povaze činnosti obchodních společností. Posuzoval tedy skutkové aspekty zavinění, přičemž z judikatury vyplývá, že za tím účelem musí soud napřed prověřit úmysly obviněného ve vztahu k vytýkané trestné činnosti (*Lacadena Calero proti Španělsku*, č. 23002/07, rozsudek ze dne 22. listopadu 2011, § 47). To s ohledem na rozsah přezkumu odvolacího soudu a význam těchto otázek pro stěžovatele vyžadovalo přímé posouzení jejich výpovědí (*a contrario*, *Hermi proti Itálii*, rozsudek citovaný výše, § 86).

Stěžovatelé se i přes svá předvolání k soudu rozhodli se jednání neúčastnit. Tím se jednoznačně vzdali práva účasti na jednání soudu. Za odlišnou však Soud považoval otázku, zda se také vzdali svého práva být odvolacím soudem vyslechnuti. Podle názoru Soudu odvolací soud, který globálně posuzuje otázky viny či nevinu, má přitom povinnost posoudit přímo důkazy předkládané obviněným, který poukazuje na svoji nevinu a nevzdal se výslovně práva se před soudem vyjádřit (*Júlíus Þór Sigurþórsson proti Islandu*, rozsudek citovaný výše, § 33; *a contrario*, *Lamatic proti Rumunsku*, rozsudek citovaný výše, § 45), a za tím účelem musí přijmout pozitivní opatření.

Italské právo, jak je vykládá nejvyšší soud, nasvědčuje tomu, že se stěžovatelé svého práva být vyslechnuti odvolacím soudem nevzdali. Toto právo nelze naplnit pouhou neřízenou možností, aby obviněný před soudem kdykoli požádal o slovo, aniž je možné mu klást otázky, neboť má právo mlčet a nepřispívat ke svému vlastnímu obvinění, nehledě na to, že nemá zpravidla zájem na tom, aby odvolací soud přehodnotil zprošťující výrok soudu prvního stupně. Obdobně se za daným účelem nelze dovolávat ani práva posledního slova, které obviněnému přísluší před vynesení rozsudku (*Constantinescu proti Rumunsku*, rozsudek citovaný výše, § 58).

V projednávané věci přitom mohl odvolací soud nařídít obnovu vyšetřování a vyslechnutí stěžovatelů. Jelikož stěžovatelé před svým odsouzením za zločinné spolčení nedostali před odvolacím soudem možnost vyložit své argumenty ke skutkovým okolnostem podstatným z hlediska případného určení jejich viny, přičemž této možnosti se výslovně nevzdali, došlo k porušení práva na spravedlivý proces ve smyslu čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

2. K případu stěžovatelky

Pro její odsouzení pro podvod i zločinné spolčení poté, co z nich byla soudem prvního stupně zproštěna viny, odvolací soud vyšel zejména z výpovědí dvou svědků obžaloby, z nichž dovedl, že při řízení společností hrála proaktivní úlohu. Podle Soudu je nepochybné, že takové otázky nemohl přezkoumat bez přímého zhodnocení sporných výpovědí. Stěžovatelka, podobně jako stěžovatelé, třebaže se na rozdíl od nich jednání odvolacího soudu účastnila, navíc nebyla ani vyslechnuta.

Soud proto rozhodl, že v jejím případě tím, že odvolací soud pro zvrácení zprošťujícího výroku soudu prvního stupně nevyslechl oba svědky a stěžovatelku osobně, výrazně omezil její právo na obhajobu, čímž rovněž došlo k porušení spravedlivosti řízení.